

УДК 81'36:[811.111+811.112.2]

В. А. Миськів,

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІСЛЯ НІМЕЦЬКОЇ

На основі аналізу сучасної літератури та з урахуванням специфіки навчання другої іноземної мови виділено методичні принципи (принцип методичної доцільності врахування типу інтерференції, принцип використання контрастивності, принцип професійної спрямованості, принцип соціокультурної спрямованості навчання, принцип ситуативно-тематичної організації мовленнєвого матеріалу) відбору мовних та мовленнєвих явищ для навчання англійської мови після німецької.

Ключові слова: граматична компетентність, англійська мова, друга іноземна мова, рідна мова, граматичне явище, граматична інтерференція.

THE PRINCIPLES OF THE SELECTION OF EDUCATIONAL MATERIAL IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH GRAMMAR AFTER GERMAN

The article deals with the process of teaching English grammar after German future philologists. On the basis of the analysis of psychological, pedagogical, methodological and linguistic literature, it has been found that grammatical interference is a hidden internal mechanism of interaction between the languages which contact with other and this process has an adverse effect in the course of acquisition of the second foreign language system. The analysis of modern literature and specific learning second foreign language has been done. The methodological principles of selection of educational materials in the process of teaching English grammar after German future philologists is highlighted. There are the principle of methodological expediency of interference type, the principle of using contrastive methods, the principle of professional orientation, the principle of social and cultural orientation of teaching, the principle of situational-thematic organization of material.

Special features of selection of educational material on teaching English grammar after Germany lies in the fact that students rely on existing common skills they have mastered in the process of studying the first foreign language and native language, and that can be transferred by them in process of studying the second foreign language.

Key words: grammatical competence, English, a second foreign language, native language, grammatical phenomenon grammatical interference.

ПРИНЦИПИ ОТБОРА УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ГРАММАТИКИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ПОСЛЕ НЕМЕЦКОГО

На основе анализа современной литературы и с учетом специфики обучения второму иностранному языку выделено методические принципы (принцип методической целесообразности учета типа интерференции, принцип использования контрастивности, принцип профессиональной направленности, принцип социокультурной направленности обучения, принцип ситуативно-тематической организации речевого материала) отбора языковых и речевых явлений для обучения английскому языку после немецкого.

Ключевые слова: грамматическая компетентность, английский язык, второй иностранный язык, родной язык, грамматическое явление, грамматическая интерференция.

Ефективність навчання англійської мови після німецької значною мірою залежить від вирішення проблеми відбору навчальних матеріалів. Це означає, що відібрані матеріали мають сприяти розвитку та вдосконаленню вмінь, формуванню та вдосконаленню навичок, засвоєнню знань і розвитку комунікативних здібностей, необхідних для ефективного вирішення комунікативних завдань майбутніми філологами у процесі навчання другої іноземної мови. Дослідженням загальних проблем навчання другої іноземної мови у вищих і середніх навчальних закладах займалися А. Анісімову [1], Н. Баришніков [2], І. Бім [3], Н. Гальскова [4], Б. Лапідус [7], А. Щепілова [10], Е. Віалісток [12] та інші і довели, що процес навчання другої іноземної мови відрізняється певною мірою від навчання першої іноземної мови. Його особливість полягає у факті взаємодії рідної, першої та другої іноземної мов у структурі мовної особистості студента, використанні ним набутого мовленнєвого та лінгвістичного досвіду [9, с. 66].

Однак, на нашу думку, ще ціла низка питань щодо відбору змісту навчання другої іноземної мови потребує свого вирішення. Серед них виокремлюється потреба уточнення методичних принципів відбору мовних і мовленнєвих явищ для навчання англійської мови після німецької, до яких ми віднесли наступні:

1) *принцип методичної доцільності врахування типу інтерференції*, що передбачає поділ граматичної інтерференції на морфологічну, синтаксичну, граматичну інтеркатенцію, дистрибутивну інтерференцію та субституцію, а також застосування підсистем вправ для попередження чи подолання граматичної інтерференції відповідно до її типу;

2) *принцип використання контрастивності*. Реалізація цього принципу дає можливість виявити як подібності, так і розбіжності в системах української, німецької та англійської мов, у побудові висловлювань на рівні тексту. Для подолання граматичної інтерференції при вивченні англійської як другої іноземної мови ефективним є застосування контрастивних вправ, які сприятимуть прискороному формуванню навичок і розвитку вмінь у тримовному середовищі.

3) *принцип професійної спрямованості* навчання передбачає врахування майбутньої професії (в нашому випадку професії майбутнього філолога) та професійних інтересів студента. Цей принцип реалізується в підборі матеріалу для занять – тем та ситуацій, текстів, завдань, орієнтованих на спеціальність. На думку А. Щукіна, професійну спрямованість курсу іноземної мови слід реалізувати так, щоб стимулювати інтерес до вивчення ІМ, за допомогою навчального плану, програми з іноземної мови, яка вивчається з урахуванням спеціальності та комплексу засобів навчання, за якими відбувається формування комунікативної компетентності [11, с. 85].

4) *принцип соціокультурної спрямованості навчання*. Відповідно до цього принципу у процесі навчання англійської мови як другої іноземної необхідно використовувати автентичні матеріали різного характеру. Як зазначає А. Щукін, автентичний матеріал, який є реальним продуктом носіїв мови. Цей матеріал характеризується природністю лексичного наповнення та граматичних форм, ситуативною адекватністю мовних засобів. Автентичний матеріал відображає національні особливості та традиції побудови і функціонування тексту [11, с. 25]. Використання такого матеріалу дає змогу передати студентам фонові знання (знання про країну та її культуру), ввести їх в іншомовний лінгвосоціум, зрозуміти особливості мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв вивчуваної мови, стиль їхнього життя та характер мислення.

5) *принцип ситуативно-тематичної організації мовленнєвого матеріалу* передбачає таку організацію та проведення занять, при яких введення та закріплення навчального матеріалу проводиться з використанням тем і ситуацій, що відображають зміст обраної для заняття сфери спілкування.

Відбір граматичних явищ доцільно проводити на основі зазначених вище принципів, за якими можна здійснити системний відбір граматичних явищ, оволодіння якими потребує застосування спеціальної методики спрямованої на попередження та подолання граматичної інтерференції у процесі навчання англійської як другої іноземної мови.

Аналіз сучасних науково-методичних джерел із проблеми формування граматичної компетентності дозволив виокремити критерії відбору граматичних явищ, опрацювання яких становить основу ефективної системи вправ для попередження та подолання граматичної інтерференції:

1) поширеності та частотності, що передбачає відбір тих граматичних явищ, у яких найчастіше простежується граматична інтерференція;

2) сполучуваності, що передбачає пояснення граматичних явищ через семантику відповідного словосполучення;

3) зразковості, що передбачає здатність відібраної граматичної моделі слугувати зразком для продукування якнайбільшої кількості аналогічних речень [6; 13].

Особливості відбору матеріалу для навчання англійської мови після німецької полягають у тому, що студенти спираються на наявні загальні вміння, якими вони опанували у процесі вивчення рідної та першої іноземної мов і які можуть бути перенесені ними на оволодіння другою іноземною мовою. А. Анісімова до таких умінь відносить:

– володіння технологією виконання найбільш поширених видів вправ;

– уміння працювати з довідковою літературою та словниками;

– уміння виробляти власну стратегію з оволодіння ІМ, робити граматичні висновки й узагальнення [1, с. 3].

Опанування англійською мовою як другою іноземною необхідно розуміти як засіб вирішення комунікативних завдань. Формування граматичної компетентності, необхідної для здійснення професійної комунікативної діяльності у майбутньому, можна віднести до найбільш актуальних завдань методики викладання другої іноземної мови для студентів філологічних спеціальностей. Вивчення граматики та правильне оформлення висловлювання, а також розпізнавання граматичних форм в усному мовленні та письмі відбувається завдяки формуванню граматичних навичок.

Основною метою навчання граматики другої іноземної мови у вищому навчальному закладі є формування у студентів мовленнєвих навичок. У зв'язку з цим істотне значення має питання відбору граматичного матеріалу, достатнього для реалізації комунікативних цілей навчання в межах вимог, передбачених програмою.

Згідно з принципом комунікативності в навчанні іноземних мов і практичної мети навчання іншомовного спілкування засвоєння мовного матеріалу (граматичного, лексичного, фонетичного, орфографічного) відбувається комплексно, що дає змогу забезпечити спілкування іноземною мовою на перших заняттях. Проте це не означає відсутність спеціальної цілеспрямованої роботи з метою засвоєння граматичних форм і структур, словникового запасу, звуків, інтонаційно-ритмічних моделей, орфографічних правил. Вони становлять той «будівельний матеріал», без якого не може відбутися будь-яке вербальне спілкування. Ось чому виникає необхідність у фрагментах занять, на яких домінує той чи інший аспект мови (граматика, лексика, фонетика, орфографія). Метою таких занять або фрагментів занять є формування відповідних навичок мовлення (граматичних, лексичних, фонетичних, орфографічних) [8, с. 78].

Практика навчання англійської як другої іноземної мови показує, що студенти допускають значну кількість помилок у вживанні багатьох граматичних явищ, що свідчить про очевидні труднощі в засвоєнні граматичних явищ англійської мови.

Формування граматичної компетентності передбачає: 1) знання граматичних одиниць як носіїв узагальнених граматичних властивостей, а також засобів вираження граматичних значень; 2) міцне володіння граматичними поняттями; 3) контрастивні знання, отримані на основі порівняльної типології рідної, першої та другої іноземної мов; 4) уміння адекватно використовувати граматичні явища другої іноземної мови в мовленнєвій діяльності у різних ситуаціях спілкування для вирішення різних комунікативних завдань; 5) уміння використовувати граматичні явища на уроці як засіб навчання (дидактичний аспект) [5, с. 21].

Успішне перенесення володіння граматичними категоріями англійської як другої іноземної мови забезпечується системою методичних прийомів, спрямованих на створення повної орієнтовної основи дій, які забезпечують нейтралізацію негативного переносу, а спеціально складені вправи забезпечать формування лінгвістичної та комунікативної компетентності у майбутніх філологів з другої іноземної мови.

Навчання граматичного аспекту мови на заняттях з другої іноземної мови у виші має бути орієнтоване: а) на обсяг лінгвістичний досвід тих, хто навчається, він здобувається у процесі оволодіння трьома контактними мовами (українською, англійською, німецькою) і б) на цілеспрямоване використання набутого досвіду при оволодінні структурами другої іноземної мови.

Метою формування мовних граматичних навичок є формування навичок інтуїтивно правильного розпізнавання й розуміння значення граматичних форм під час письма, де основними етапами є:

1) ознайомлення з новим граматичним явищем, аналізуються ознаки нової граматичної структури, розкриваються і повідомляються її значення;

2) тренування і автоматизація цього явища у письмі, що має на меті розвиток досвіду автоматичного розпізнавання ознак відповідного явища;

3) застосування, у якому передбачається розвиток у студентів навичок самостійного аналізу інформації, одержаної візуально чи на слух. Для повторення і закріплення раніше вивченого граматичного матеріалу необхідна його систематизація, яку необхідно проводити із накопиченням студентами інформації про граматичні форми досліджуваної мови.

Отже, мета і завдання навчання граматики досягаються впродовж всього курсу вивчення англійської як другої іноземної мови і складаються з двох етапів – початкового та базового.

На початковому етапі слід скоригувати здобуті студентами раніше граматичні знання та навички. До вивчення граматичного матеріалу слід підходити диференційовано: граматичні явища, що мають аналоги в рідній та першій іноземній мовах, засвоюються за допомогою порівняння відповідних прикладів, нескладні подібні явища – за допомогою додаткових пояснень, а явища, які відсутні у рідній мові, – за допомогою спеціальних правил-інструкцій і узагальнень. Основною метою на цьому етапі є засвоєння основ нормативної граматики та вміння практично використовувати набуті знання з граматики у всіх видах мовленнєвої діяльності. У процесі викладу граматичних тем доцільно звертати увагу на труднощі їхнього засвоєння та причини, які породжують типові граматичні помилки. Насамперед це стосується міжмовної граматичної інтерференції. Особливий акцент варто робити на ті випадки, коли є розходження у рідній, першій іноземній та другій іноземній мовах у плані вираження змісту і граматичних значень.

На початковому етапі студенти ознайомлюються з основними морфологічними і синтаксичними категоріями, які становлять сутність граматики мови і вивчають парадигми окремих частин мови, граматичну будову основних типів простих і складних речень.

Дидактична інтерпретація граматичних явищ здійснюється частково рідною мовою. Після завершення початкового рівня студенти повинні:

1) оволодіти основами нормативної граматики;

2) добре знати граматичну термінологію, основні парадигми частин мови, структурні типи простих і складних речень та вміння їх коментувати;

3) граматично правильно оформляти своє письмо.

На базовому етапі вивчають складніший граматичний матеріал, що передбачає подальшу автоматизацію навичок і вмінь, здобутих на першому етапі, а також ознайомлення з граматичними і семантичними способами формування тексту як цілого. Метою цього етапу є систематизація та поглиблення знань з нормативної граматики з елементами теоретичного осмислення, викладання та практичного застосування. Вивчення та дидактично-лінгвістична інтерпретація граматичного матеріалу здійснюється іноземною мовою.

Після закінчення базового етапу студенти повинні:

1) практично володіти нормативною граматикою в письмових формах комунікації;

2) теоретично знати заплановані для цього рівня граматичні теми, вміння коментувати засвоєні граматичні явища іноземною мовою.

Зміст навчання іноземної граматики включає лінгвістичну, психологічну і методологічну складову. Лінгвістичний компонент складається з: граматичного мінімуму; об'єктивних труднощів засвоєння граматичних явищ; граматичних понять; правил оперування граматичним матеріалом [1, с. 7]. Майбутні філологи повинні розуміти зміст і значення граматичного мінімуму (активного і пасивного), який передбачає правильне вживання граматичних явищ.

Об'єктивні труднощі засвоєння граматичних явищ полягають у збігах і розбіжностях граматичних явищ у рідній, першій іноземній та другій іноземній мовах які супроводжуються трансференцією й інтерференцією. Запобігання інтерференції сприяє вивчення відповідних граматичних явищ у порівнянні їх з мовами, які вже вивчалися раніше. Лінгвістичний компонент змісту навчання граматичної сторони мовлення включає в себе граматичні поняття. Відбір граматичних явищ доцільно проводити на основі принципів: принцип методичної доцільності врахування типу інтерференції; принцип використання контрастивності; принцип професійної спрямованості, принцип соціокультурної спрямованості навчання; принцип ситуативно-тематичної організації мовленнєвого матеріалу. За якими можна здійснити системний відбір граматичних явищ, оволодіння якими потребує застосування спеціальної методики. Аналіз сучасних науково-методичних джерел із проблеми формування граматичної компетентності дозволив виокремити критерії відбору граматичних явищ, опрацювання яких становить основу ефективної системи вправ для попередження та подолання граматичної інтерференції:

1) поширеності та частотності; 2) сполучуваності; 3) зразковості. Результати аналізу та відбору граматичного матеріалу для навчання англійської мови на базі німецької з позиції порівняння граматичних систем трьох мов буде покладено в основу розробки змістового компоненту моделі та відповідної системи вправ для навчання англійської як другої іноземної мови у майбутніх філологів.

Література:

1. Анісімова А. О. Організація процесу формування граматичних навичок говоріння німецькою мовою після англійської в майбутніх перекладачів [Електронний ресурс] / А. О. Анісімова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 10. – Режим доступу : [172http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21CNR=20&Z21ID=natural](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21CNR=20&Z21ID=natural) – С. 267–271.
2. Баранникова Л. Ф. / Проблемы интерференции и вопросы взаимодействия языков / Л. Ф. Баранникова // Вопросы методики преподавания иностранных языков в связи с проблемой языковой интерференции : сб. науч. трудов / СГПИ им. К. А. Федина. – Саратов, 1966. – С. 4–23.
3. Бим И. Л. Теория и практика обучения иностранному языку в средней школе : проблемы и перспективы : [учеб. пособие для студентов пед.институтів по специальности № 21303 «Иностранные языки»] / И. Л. Бим. – М. : Просвещение, 1988. – 256 с.
4. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам : лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. Лингвистических и филологических факультетов высш. учеб. заведений / Н. Д. Гальскова, Н. Гез. – М. : Академия, 2004. – 336 с.
5. Ермолаева Л. С. Очерки по сопоставительной грамматике германских языков / Л. С. Ермолаева. – М. : Высш. шк., 1987. – 157 с.
6. Журавлёва Е. В. Отбор грамматического материала на основе речевых моделей / Е. В. Журавлева // Иностранные языки в школе. – 1962. – № 5. – С. 17–23.
7. Лapidус Б. А. Обучение второму иностранному языку как специальности / Б. А. Лapidус. – М. : Высшая школа, 1980. – 173 с.
8. Методика викладання іноземної мови у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – Вид. 2-е, випр. і перероб. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
9. Миськів В. А. Поняття граматичної інтерференції у процесі вивчення англійської мови як другої іноземної / В. А. Миськів // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог, 2012. – Вип. 30. – С. 65–67.
10. Щепилова А. В. О проблеме обучения второму иностранному языку в общеобразовательной школе / А. В. Щепилова // Содержание обучения иностранным языкам в школе и вузе. – М., 2003. – С. 16–21.
11. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам : теория и практика : учебное пособие для преподавателей и студентов / А. Н. Щукин. – М. : Филоматие, 2004. – 416 с.
12. Bialistok E. A Theoretical Model of Second Language Learning / E. Bialistok // Language Learning. – 1978. – Vol. 28, № 1. – P. 69–83.
13. Brown H. Principles of Language Learning and Teaching. / H. Brown. – San Francisco : Prentice Hall, 1994. – 320 p.
14. Celce-Murcia M. Teaching English as a Second or Foreign Language / M. Celce-Murcia. – Los Angeles-Boston : Heinle and Heinle Publishers, 1991. – 388 p.